

Recenzowana praca, choć napisana „przy okazji”, tj. dla uczczenia osiemsetnej rocznicy narodzin Eikego von Repchow, i nie roszcząca sobie pretensji do dzieła absolutnie wyczerpującego, ma przede wszystkim tę zaletę, że uwzględnia (i referuje) ostatni stan badań nad *Zwierciadłem Saskim*. Stanowi więc najbardziej aktualne kompendium wiedzy na ten temat i dlatego warto jest polecenia także polskiemu czytelnikowi.

B. L.

Norman Chester, *The English Administrative System, 1780 - 1870*. Oxford, Clarendon Press 1981, ss. XIV, 398, indeks.

Wielka Brytania należy, obok Francji i Niemiec, do krajów, w których najżywiej — i to od dość dawna — rozwijają się badania z zakresu historii administracji. Już kilkakrotnie miałem okazję zwracać uwagę czytelników CPH na postęp w brytyjskich studiach administracyjnohistorycznych: zarówno w szczególnie deficytowej dziedzinie powszechnych dziejów administracji (por. recenzję dwutomowego opracowania E. N. Gladdena, *A History of Public Administration* — CPH, t. XXVII, z. 1, 1975), jak i w odniesieniu do dziejów administracji brytyjskiej, a szczególnie jej przeobrażeń w ciągu XIX w. (recenzje prac: H. Parrisa, *Constitutional Bureaucracy. The Development of British Central Administration since the Eighteenth Century* — CPH, t. XXIII, z. 2, 1971 oraz W. C. Lubenowa, *The Politics of Government Growth. Early Victorian Attitudes Toward State Intervention, 1833 - 1848* — CPH, t. XXVIII, z. 1, 1976, jak też artykuł recenzyjny, m. in. z wydawnictwa V. Cromwell *Revolution or Evolution. British Government in the Nineteenth Century* — CPH, t. XXX, z. 2, 1979).

Jedną z charakterystycznych cech brytyjskiej literatury administracyjno-historycznej, obok dążenia do „integralnego” ujmowania przedmiotu badań, jest to, że stanowi ona w dużym stopniu dzieło przedstawicieli nauki administracji, łączącej się tam wciąż dość ściśle z naukami politycznymi — a nie dzieło historyków ogólnych; odmienny od kontynentalnego system prawa i system kształcenia prawników wyklucza praktycznie udział prawników i historyków prawa, spośród których przecięż rekrutuje się na kontynencie europejskim większość badaczy dziejów administracji. Prezentowana praca jest pod tym względem typowa. Jej autor zajmuje się bowiem przede wszystkim zagadnieniami współczesnego rządu i administracji, choć do jego uczniów zalicza się także historyk z formacji, wspomniany tu Henry Parris, który mógł jednak zostać dyrektorem *Civil Service College*, uczelnią doskonałej kadry administracji centralnej. Autor sam stwierdził, że książkę pisał z punktu widzenia raczej praktyka w sferze administracji niż historyka.

Może właśnie dzięki praktycyściejszej perspektywie Autora prezentowana praca pozwala w większym stopniu, niż to na ogół się spotyka, zrozumieć „ogólną historię administracji”, jak ją nazywa Autor, dziewięćdziesięciolecia 1780 - 1870, decydującego dla kształtu współczesnej administracji brytyjskiej. Pierwsza część, niezbyt zresztą obszerna (69 stron), przedstawiająca system administracji w 1780 r., w chwili podejmowania tzw. reformy ekonomicznej początkującej dzieło coraz szerszych reform w sferze administracji, została napisana z zastosowaniem konstrukcji i terminologii tego okresu. Pozwoliło to uniknąć niebezpieczeństwa — dość powszechnie występującego nie tylko w Anglii — anachronizowania poprzez opisywanie minionej rzeczywistości za pomocą nie dostosowanego do niej aparatu pojęciowego, a zarazem uwypuklić to, co do administracji brytyjskiej i angielskiej wniosło następne dziewięćdziesięciolecie. Ewolucji lat 1780 - 1870 poświęcona została druga, z na-

tury bardzo obszerna, część pracy. Pracę kończy rodzaj podsumowania, w którym osiągnięcia badanego okresu trafnie zostały nazwane „dziełem niezakończonym” (*unfinished business*). Termin ten nawiązuje zarazem do nowoczesnych ujęć reformy administracji, która sama z siebie jest dziełem bez końca, jako że nie można tak zreformować administracji, aby na dłużej wykluczyć wprowadzanie w niej dyktowanych przez potrzeby życia zmian.

Prezentowana książka, ze względu na zakres oraz przyjętą przez Autora metodę, stanowi w znacznym stopniu podsumowanie i twórcze uogólnienie znacznego już dorobku angielskiej nauki historii administracji. Biorąc nadto pod uwagę oryginalność rozwoju urzędów Anglii, jak też ich różnorakie oddziaływanie na kontynent europejski, praca jest jak najbardziej godna uwagi naszych historyków instytucji publicznych czasów nowożytnych i najnowszych.

H. I.

NOTY RECENZYJNE OPRACOWALI: HUBERT IZDEBSKI (H.I.), CEZARY KUNDEREWICZ (C.K.), BOGDAN LESIŃSKI (B.L.).